

Dorp De Rips genoemd naar grenspaal met Gemert

Bernard Ploegmakers

Sinds jaar en dag meende iedereen in De Rips te weten dat hun dorpsnaam was ontleend aan het watertje De Rips dat van oudsher vanuit de (Mortelse) Peel naar Gemert stroomt en via de Snelle Loop op Koks uitmondt in de Aa. Het staat in allerhande boekjes en zo is het ook in De Rips op school geleerd. Heel lang is er voor mij geen enkele reden geweest om daaraan te twifelen. Maar op een gegeven moment, en dat is nog maar goed driekwart jaar geleden, ben ik me af gaan vragen waar dat riviertje op Rips grondgebied dan ontsprongen moet zijn. Op geen enkele oude kaart komt dat riviertje namelijk verder de Peel in, dan een goede kilometer ten zuidoosten van de kern De Mortel en dat was naar mijn gevoel toch ietwat te ver verwijderd van wat we nu kennen als het dorp De Rips.

Toen ik in september 1997 hoorde van de ideeën om het watertje De Rips ook 'in' te brengen op het dorpswapen van De Rips heb ik hierover een brief geschreven aan de Commissie voor het dorpswapen met de mededeling dat een watertje niet op het wapen thuis hoorde.

De aanleiding hiervoor lag in het feit dat ik bij wat naspeuringen voor een verantwoord dorpswapen ik door Rein van den Broek uit Milheeze was getipt over het bestaan van een zogeheten Ripse (grens)Paal in het verleden.

Daaraan voorafgaand was ik in De Rips zelf al een klein onderzoekje gestart naar het veronderstelde riviertje maar veel wijzer was ik daar niet van geworden. A verkondigde dat De Rips de sloot was die bij hem langs liep, B wees naar een heel ander slootje en C wist zeker dat De Rips ergens

door het bos moest lopen...¹

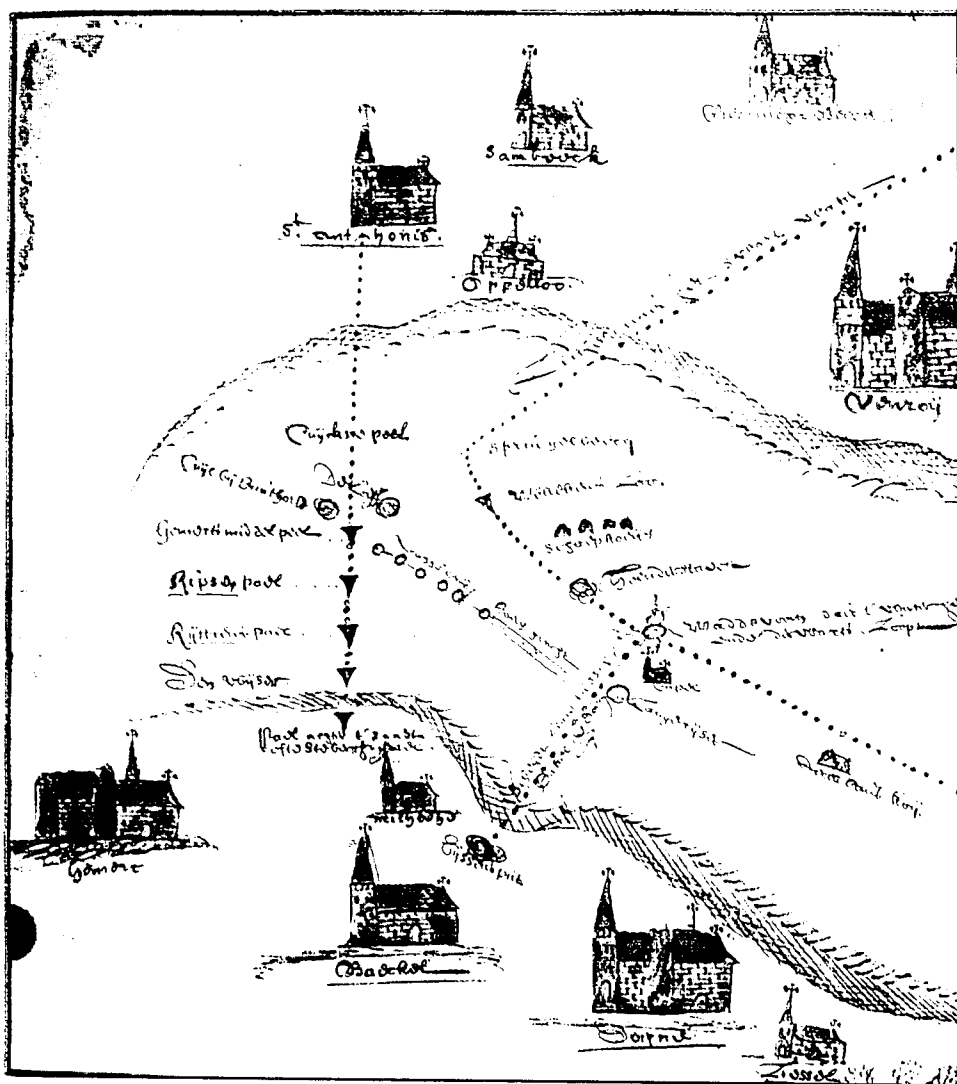
Bij het Waterschap en bij Staatsbosbeheer had ik ook navraag gedaan, maar ook daar bleek niets te vinden over een al dan niet gegraven beek of sloot die in verbinding gestaan zou hebben met het riviertje De Rips dat ergens op de Bleek onder De Mortel begint.

Oude kaarten leverden al evenmin een aanwijzing in die richting. Zij bevestigden eerder mijn steeds sterker wordende twijfels omtrent de oorsprong van de naamgeving van het dorp De Rips. Immers "het Beestenveld", gelegen tussen de Stippelberg en de bebouwde kom van De Rips, bleek via gegraven sloten al van oudsher af te wateren op de Peelse Loop in plaats van op het riviertje De Rips. Afwatering van het grondgebied van De Rips zou dus de afwatering van het Beestenveld hebben moeten kruisen om bij het riviertje De Rips in De Mortel te komen. En dat is natuurlijk een absurde gedachte...

Het in 1986 door de Gemertse Heemkundekring uitgegeven boekwerk "Houtvesterij De Peel" van Sjang Hoeymakers, en met name diens hoofdstuk over "Ontginningsboerderij De Rips" heb ik nog eens zorgvuldig bestudeerd. Met Rein van den Broek uit Milheeze en met Ad Otten uit Gemert heb ik vervolgens alle oude kaarten opnieuw onder de loupe genomen.² Samen kwamen we toen tot een nieuw inzicht over het ontstaan van de dorpsnaam De Rips.

De dorpsnaam De Rips heeft helemaal niets van doen met het (Gemertse) riviertje van die naam, maar moet zijn ontleend aan een oude grenspaal tussen Gemert en Bakel, en die paal droeg al op een kaart van Mathijs van der Laeck uit 1669 de naam Ripse Pael.

Achteraf zal iedereen, net als wij, er zich over verbazen dat eigenlijk niemand eerder die grenspaal is opgevallen als de eigenlijke naamgever van 'ons' dorp. Met naam en toenaam staat die paal op verschillende zeventiende, achttiende en negentiende eeuwse kaarten ingetekend. Grenspaal De Rips! Een enkele keer, zoals op de (wellicht meest bekende) kaart van Hendrik Verhees uit 1794, blijkt de naam foutief gespeld als 'Kipse Pael' maar dat de naamgeving De Rips moet zijn leert de vergelijking met het overige kaartmateriaal.³ De grenspaal De Rips stond, volgens het kadastrale minuutplan van 1832, circa 1175 meter oostwaarts vanaf de Wisse Paal (dat is bij de lichte knik in de grens tussen Gemert en Bakel). De lokatie van de

Fragment van de (Peel)kaart van Mathijs van der Laeck uit 1669. Het vlak in het midden is de Peel. Onder zijn vlnr aangegeven de dorpskernen Gemert, Bakel (en Milheez), Deurne en Liessel. Boven vlnr St. Anthonis, Oploo, SambEEK, Vierlingsbeek en Venraij. Op de loodrechte lijn van St. Anthonis richting Bakel, zijn de grenspalen tussen de Gemertse en de Bakelse Peel ingetekend. Gerekend naar boven lezen we bij het vierde tekenjtje: Ripse Pael.

vroegere grensnaal De Rips is vandaag de dag wat gemakkelijker aan te wijzen als *'gestaan hebbende aan de (Bakelse kant van de) Grensweg, circa 160 meter ten oosten van de Middenpeelweg'*.

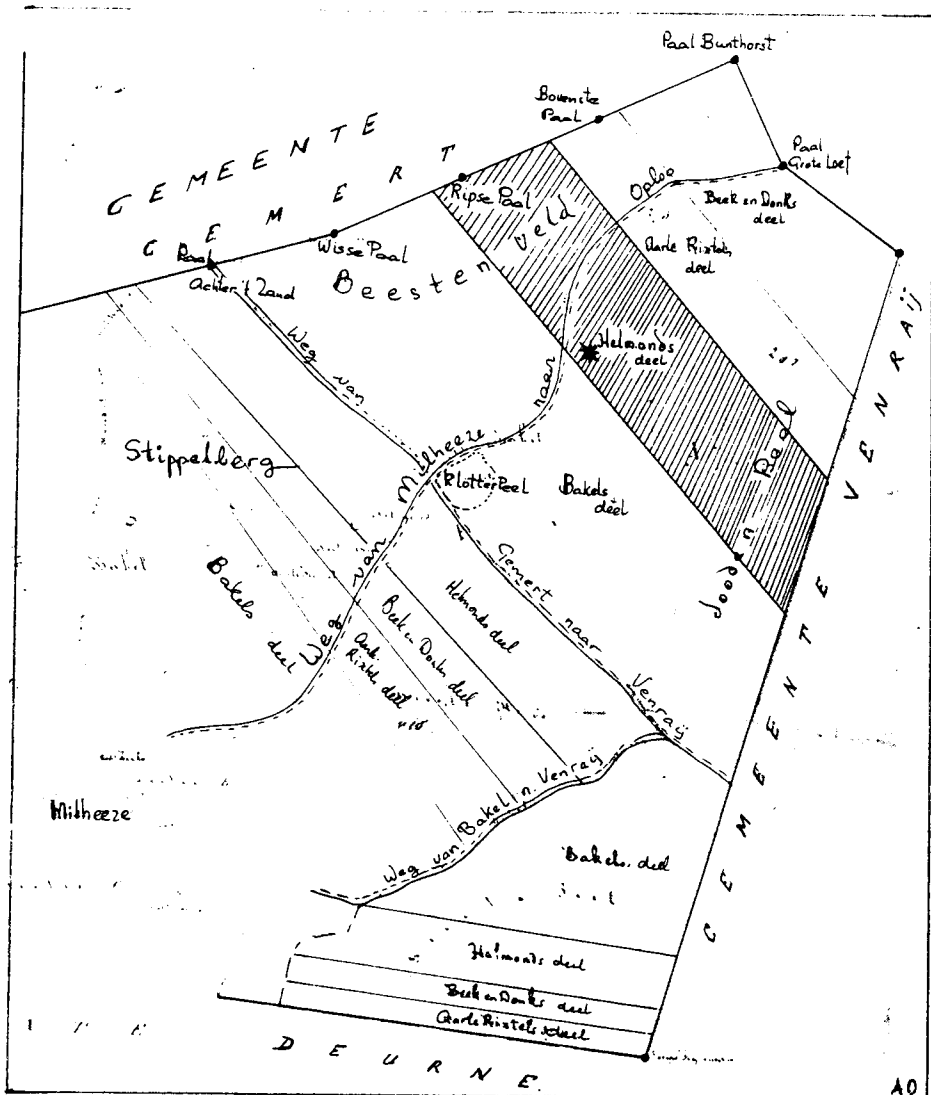
En het lijkt geen twijfel: De eerste grote landbouwontginning op Rips' grondgebied ter grootte van ruim 402 hectare reikte tot aan deze naal.

In 1864, bij de verdeling van de Bakelse Peel tussen de gemeenten Helmond, Beek en Donk, Aarle-Rixtel en Bakel, was Helmond eigenaar geworden van dit heideperceel. Het perceel strekte zich uit van de gemeentegrens met Gemert tot aan de gemeentegrens met Venraij en volgde aan de zuidkant zo ongeveer de huidige Middenpeelweg. De hele bebouwde kom van het huidige kerkdorp De Rips lag binnen de grenzen van dit perceel. Op de verdelingskaart van 1864 is als enige 'opmerkelijk' detail van dit perceel aangegeven: De Ripse Naal!

In 1874 verkocht de gemeente Helmond dit heideperceel van 402 hectare aan zekere Hermanus Huyskens uit Hedel. In het gemeentearchief van Helmond vond wijlen Sjang Hoeymakers de aantekening dat Helmond in laatstgenoemd jaar de som van 12.000 gulden had ontvangen, *"zijnde de opbrengst van perceel De Rips"*.⁴ Kennelijk is het dus de gemeente Helmond geweest die de naam van de grensnaal hechte aan het grondgebied dat daaraan 'paalde'.

In opdracht van Hermanus A. Huyskens werd in 1875 begonnen met de bouw van boerderij De Rips, die in 1876 in gebruik werd genomen en kort daarna al moet zijn opgesplitst in tweeën. Huyskens zelf heeft nooit op boerderij De Rips gewoond. Op de ontginning, waar aanvankelijk de schapehouderij een belangrijk onderdeel vormde, was van meet af aan een bedrijfsleider aangesteld.

In de zomer van 1883, na de dood van Hermanus Huyskens, biedt de familie Huyskens *Bouwhoeven en inculte gronden onder Bakel genaamd "De Rips", ter grootte van ruim 402 hectaren*, te koop aan. De verkoop ging niet door omdat er geen aanvaardbaar bod kwam. In 1885 staan als eigenaar te boek ene Arnold Huyskens bierbrouwer te Hedel en Herman E. Huyskens koopman te Groenlo. Pas in 1899 verkochten zij het bedrijf, waarna het in beheer werd gegeven bij de Nederlandsche Heidemaatschappij.⁵

(Bewerkte) Verdelingskaart van de Bakelse Peel uit 1864. Gearceerd is de ruim 400 HA heide, die Helmond toeviel, en die Helmond naar de grenspaai met Gemert, te boek stelde als de Ripse Heide. Bij de verdeling kwamen partijen overeen dat de Peelbaan Milheze-Oploo van 't Ven Klotterpeel naar Paal Grote Loef zou worden rechtgetrokken. Aan deze weg werd in 1875 ontginningsboerderij De Rips gesticht (zie het sterretje op de tekening).

Vanaf de verdeling van de Bakelse Peel in 1864 lijkt de naam "De Rips" gevestigd. Voordien is hij alleen bekend als de naam van een grenspaal. In 1864 gaat hij over op het perceel heide van de gemeente Helmond, welk perceel onder die naam vanaf 1874 door Huyskens c.s. in ontginning wordt gebracht, hetgeen in de jaren twintig van de twintigste eeuw uitmondt in de naamgeving De Rips voor een nieuw verzezen kerkdorp.

Nog even terug naar Grenspaal De Rips

In het feit dat de ontginner Huyskes niet in De Rips verbleef ligt wellicht de voornaamste reden besloten dat het ontstaan van de naam De Rips eigenlijk al meteen in vergetelheid geraakte. Debet daaraan zal zeker ook geweest zijn de afschaffing van de grenspalen. In oud cultuurgebied verdwenen die oude grenspalen al vrij snel na de invoering van het kadaster in 1832. In de nog onverkavelde Peelvlakte bleven zij echter nog enige decennia langer 'in' functie, maar naarmate de ontginning van de Peel vorderde werden zij ook daar ten slotte opgeruimd. Zoals in het vorengaande vermeld treffen we de Ripse Paal nog aan op de kaart van 1864 betreffende de verdeling van de Bakelse Peel. Op latere topografische kaarten, zoals die van 1897, is hij echter niet meer vermeld.

Tot besluit van dit artikel wil ik hier de wens uitspreken dat de oude grenspaal, waar het kerkdorp De Rips zijn dorpsnaam aan ontleend, binnen afzienbare tijd zijne heroprichting mag beleven.

NOTEN:

1. In het in dec. 1996 door de gemeente Bakel & Milheeze uitgegeven, en door Puck Hooglugt geschreven boekje 'Het gevoel blijft...' is op blz. 54 een foto van een sloot gepubliceerd met als bijschrift 'het riviertje De Rips'... Ter verantwoording zal de auteur wel wijzen naar zegsman X, IJ of Z.
2. Eeuwenoude Peelkaarten uit 17de en 18de eeuw zijn gepubliceerd in: M.P.J. van den Brand, Lief en Leed in en over de Oude Peel, Venraij 1982, blz. 30, 33, 101, 146; 19de eeuws kaartmateriaal is te vinden in: Sjang Hoeymakers, Houtvesterij De Peel, Gemert 1986, blz. 24-25, 47, 68, 136.
3. Vgl. Jan Timmers, Langs de Palen: Oude grens is historisch monument, Gemerts Heem 1997, blz. 20-32.
- 4/5. Sjang Hoeymakers, Houtvesterij De Peel, Gemert 1986, blz. 84 e.v.